

ВІДБІР І ОРГАНІЗАЦІЯ МАТЕРІАЛУ ДЛЯ НАВЧАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто три фактори (перекладознавчий, лінгвістичний і методичний), які складають наукову основу для відбору й організації науково-технічних текстів (НТТ) для навчання майбутніх філологів усного перекладу з аркуша (УПА). Проаналізовано перекладознавчий фактор, відповідно до якого, при відборі матеріалу необхідно врахувати специфіку УПА як процесу, що виявляється у його професійній спрямованості, адекватній передачі спеціальної інформації (з урахуванням екстралінгвістичних факторів) і в наявності особливостей, властивих усному перекладу. Сформульовано вимоги лінгвістичного фактору, специфіка якого стосується лінгвістичних і функціональних особливостей НТТ, його стильової та жанрової різноманітності, наявності термінології, поліфункціональної природи НТТ. Наведено вимоги до відбору й організації текстів відповідно до методичного фактору. Визначено ступінь доступності, достатності й ефективності матеріалів, які відбираються для навчання УПА.

Ключові слова: *відбір матеріалу, організація навчального матеріалу, науково-технічні тексти, методичний фактор, лінгвістичний фактор, перекладознавчий фактор, навчання усного перекладу, майбутні філологи.*

Постановка проблеми. Стрімкі політичні, економічні й технологічні зміни останнім часом підвищили попит на перекладацькі послуги, а модернізація іншомовного освітнього процесу зумовила появу нових практичних тенденцій у методиці навчання іноземних мов, які пов'язані з навчанням перекладу. Однак, проведений нами аналіз матеріалів, які використовуються для навчання перекладу, показав відсутність науково-обґрунтованих принципів відбору й організації текстів. Відбір матеріалів, що пропонуються для навчання усного перекладу характеризується безсистемністю, а самі вони не завжди є актуальними та професійно спрямованими. У більшості випадків, під час відбору й організації матеріалів укладачі підручників і посібників керуються в основному власним досвідом, а не методичними рекомендаціями. За таких умов звернення до проблеми відбору й організації матеріалів для навчання перекладу є не лише актуальним, але й необхідним.

Аналіз актуальних досліджень. Зазначимо, насамперед, що проблема відбору текстів не є новою в методиці. Вона висвітлена в наукових працях багатьох дослідників (Н. В. Баришніков, 2003; Ю. М. Бузина, 2000; Н. Ф. Воропаєва, 1981; С. О. Китаєва, 1989; Н. Н. Мірошникова, 2003; Т. Т. Михайлюкова, 1986; Є. В. Піневич, 2006 та ін.). Вимоги до відбору й організації текстів досить широко представлені в

роботах, присвячених питанням навчання рецептивних видів мовленнєвої діяльності, в основному читання (С. К. Фоломкина, 1985; Т. А. Циммерман, 2007; С. Г. Улітіна, 1999 та ін.). Аналіз наявних підходів, а також узагальнення всієї виявленої інформації дозволили нам виявити фактори, які впливають на відбір і організацію текстів.

Метою статті є виявити фактори, які складатимуть наукову основу для відбору й організації науково-технічних текстів (НТТ) для навчання майбутніх філологів усного перекладу з аркуша (УПА).

Виклад основного матеріалу. Для виявлення цих факторів ми проаналізували загальні вихідні положення відбору мінімуму змісту навчання, розроблені Б. А. Лапідусом [5], і дійшли висновку, що відбору матеріалу повинен передувати всебічний і ретельний аналіз виду мовленнєвої діяльності для навчання якої відбирається матеріал. Навчальний матеріал повинен задовольняти потреби того виду мовленнєвої діяльності, для навчання якого він відбирається, і одночасно повинен бути максимально ефективним і доступним з точки зору його засвоєння.

Дотримуючись згаданих положень і ґрунтуючись на лінгводидактичній специфіці УПА, ми виділили три фактори: методичний, лінгвістичний і перекладознавчий. Кожен із них включатиме певну сукупність положень, які в подальшому будуть використовуватися для відбору й організації НТТ для навчання студентів УПА.

Перший фактор – *перекладознавчий* – відповідно до якого, під час відбору матеріалу необхідно врахувати специфіку УПА як процесу, що виявляється у його професійній спрямованості, адекватній передачі спеціальної інформації (з урахуванням екстралінгвістичних факторів) і в наявності особливостей, властивих УПА.

Розглядаючи цей фактор, звернемо увагу на те, що переклад – це, передусім, професійна діяльність, специфіка якої передбачає вміння працювати з текстами, типовими для професійної діяльності майбутніх перекладачів, оскільки саме текст у сукупності з історичними, соціокультурними й ситуативними чинниками, що впливають на його створення, є предметом цього виду діяльності [1]. Отже, використання професійно спрямованих текстів для навчання студентів УПА науково-технічних текстів сприятиме розвитку вмінь розуміти й адекватно інтерпретувати НТТ, що є однією зі складових формування фахової компетентності перекладача (ФКП). Це означає, що тексти, які будуть відбиратися повинні, передусім, бути професійно орієнтованими, у нашому випадку – науково-технічними.

Слід також мати на увазі й той факт, що тексти, з якими пов'язана професійна діяльність майбутніх філологів, як правило, створені носіями мови в умовах реальної професійної комунікації, а тому вони відображають усі особливості такої комунікації [3]. Використання таких матеріалів для навчання студентів УПА науково-технічних текстів забезпечить їх знаннями соціально-культурних фактів і реалій, що мають місце в професійній сфері діяльності та ілюструють мовленнєву поведінку фахівців певного лінгвосоціуму. Таким чином, ми робимо висновок про доцільність відбору текстів, що відбивають специфіку реального професійного спілкування.

Продовжуючи далі аналіз перекладознавчих положень, відзначимо, що цей фактор при відборі й організації навчальних матеріалів має на меті адекватну передачу спеціальної інформації. Це означає, що у змісті текстів, типових для діяльності перекладача НТТ, повинна переважати інформація спеціального характеру. Зауважимо, що зміст НТТ у цілому носить інформаційний характер і виконує функцію інтелектуального інформування, а основне його призначення – передача інформації, яка носить спеціальний характер.

Наведені факти в цілому здатні безпосередньо впливати на характер змісту текстів для навчання УПА. Використання такого матеріалу в процесі навчання дозволить також поліпшити предметні знання студентів, отримані під час вивчення загальних дисциплін. Зазначимо, що наявність таких знань при перекладі НТТ є необхідною умовою для здійснення адекватного УПА. Отже, з допомогою текстів, насичених спеціальною інформацією, студенти будуть учитись аналізувати інформацію, що надходить, з урахуванням предметних знань, а отже, зможуть навчитися найбільш точно розуміти зміст тексту оригіналу (ТО). Сказане дозволяє нам зробити висновок про доцільність використання в процесі навчання студентів УПА інформаційно-насичених текстів і текстів, що містять інформацію спеціального характеру.

Зауважимо, що адекватна передача спеціальної інформації, яка передбачається перекладознавчим фактором, неможлива без урахування екстралінгвістичних факторів (соціальних, ситуативних, культурологічних), які зумовили появу НТТ. Як відзначають зарубіжні фахівці в галузі дидактики перекладу (Н. Н. Гавриленко, 2004; В. А. Йовенко, 1992), дискурсивний аналіз спеціального тексту є одним із важливих етапів у діяльності перекладача, який зумовлює адекватність УПА. Це означає, що майбутнім перекладачам необхідно враховувати: специфіку сфери

спілкування, у якій створюється НТТ; професію, рід занять, місце й тему повідомлення відправника; ставлення відправника дискурсу до предмету обговорення; канал повідомлення інформації [1]. На основі викладеного вище, ми робимо висновок про необхідність відбору текстів з урахуванням екстралінгвістичних факторів, що зумовлюють появу спеціального НТТ. Відібрані таким чином тексти будуть сприяти розвитку навичок і формуванню вмінь студентів бачити інформацію, яка виходить за межі НТТ, а отже, навчитися більш глибоко проникати в зміст висловлювання.

Крім того, слід мати на увазі, що ФКП передбачає володіння майбутніми філологами навичками й уміннями передавати (у письмовій або в усній формах) наукову й технічну думку з однієї мови іншою, з урахуванням різниці між двома мовами, комунікативними ситуаціями й навіть культурами [1, 92]. Таким чином, майбутніх перекладачів потрібно вчити не тільки точно передавати інформацію, але й ураховувати культурні фактори й адекватність ситуації спілкування. Це означає, що для максимально точної передачі змісту ТО під час УПА необхідно: 1) розуміти спеціальний дискурс ТО, створений у відповідній комунікативній ситуації; 2) робити переклад дискурсу з урахуванням соціокультурних характеристик адресата повідомлення та специфіки норм тексту перекладу (ТП). Іншими словами, майбутні перекладачі повинні бути здатні розуміти й перекладати певні жанри спеціального дискурсу, які створені в певних ситуаціях спілкування.

Практика свідчить про те, що професійна діяльність майбутніх філологів може бути пов'язана з достатньою кількістю таких ситуацій, кожна з яких буде пов'язана з перекладом НТТ різних жанрових параметрів. Тому, в процесі навчання студентів УПА, необхідно використовувати такі тексти, які відповідають комунікативній ситуації у професійній сфері спілкування, зокрема у сфері науки й техніки. Це дозволить студентам оволодіти основними жанрами, типовими для діяльності перекладачів НТТ, і в такий спосіб забезпечить успішне формування ФКП.

Важлива особливість УПА, яку ми вважаємо за необхідне брати до уваги відповідно до перекладознавчого фактору, полягає в наявності особливих рис, притаманних усному перекладу. УПА характеризується різномодальністю сприйняття ТО й породження ТП; письмовою формою мови джерела (МД) та усною формою мови перекладу (МП); часовим обмеженням сприйняття ТО; високим рівнем еквівалентності тексту перекладу; ТП складного характеру. Ці особливості не можуть не вплинути

на специфіку умов виконання студентами УПА, форму й характер навчальних матеріалів. Отже, можемо зробити висновок, що НТТ повинні бути організовані таким чином, щоб студенти мали можливість сприймати їх візуально, а також мати складний характер, що передбачає високу ступінь еквівалентності.

Внесемо пояснення щодо останнього. Під складним характером ми маємо на увазі, наявність структур, властивих письмовому мовленню, які складніші за структури, що вживаються в усному мовленні [6]. Наприклад, у письмовому НТТ міститься велика кількість складнопідрядних конструкцій, що, безумовно, ускладнює досягнення високого рівня еквівалентності. Використання таких матеріалів дозволить сформувати у студентів навички й уміння виконувати УПА в умовах, максимально наближених до ситуації, у якій протікає професійна діяльність перекладачів. Окрім цього, такі матеріали сприятимуть удосконаленню вмінь майбутніх філологів працювати з НТТ.

Узагальнюючи викладене вище, ми дійшли висновку, що згідно з перекладознавчим фактором, матеріали для навчання УПА на основі НТТ повинні:

- 1) бути професійно орієнтованими;
- 2) тематично відповідати різним сферам діяльності науковців;
- 3) відбивати специфіку реального професійного спілкування;
- 4) бути насиченими інформацією спеціального характеру;
- 5) відповідати комунікативній ситуації у професійній сфері спілкування;
- 6) відображати особливості УПА.

Другий фактор – *лінгвістичний* – стосується специфіки лінгвістичних і функціональних особливостей НТТ. А саме низку традиційних для тексту лінгвістичних параметрів, його стильової та жанрової різноманітності, наявності спеціальної інформації (термінології), поліфункціональної природи НТТ.

Аналізуючи цей фактор, відзначимо, що при відборі й організації НТТ для навчання студентів УПА необхідно, передусім, урахувати наявність у НТТ традиційних для тексту лінгвістичних параметрів. Відібрані тексти повинні бути завершеними, цілісними, зв'язними й логічними. За допомогою таких матеріалів студенти пізнають специфіку подання спеціальної інформації в ТО, зможуть навчитися розуміти логіку й послідовність викладеної інформації та головну думку автора.

Розглядаючи далі лінгвістичний фактор, зазначимо важливість урахування особливостей змістовного аспекту НТТ. Передусім, необхідно

брати до уваги таку характерну їх рису як різноманітність стильової та жанрової приналежності.

Отже, відбір навчального текстового матеріалу відбувається відповідно до стильового й жанрового характеру. Використання в процесі навчання УПА матеріалів відібраних таким чином дозволяє студентам оволодіти особливостями науково-технічного стилю, що, у свою чергу, допоможе навчити майбутніх перекладачів виробити правильну перекладацьку стратегію.

Говорячи про змістовий аспект науково-технічних текстів, слід мати на увазі таку характеристику НТТ як їх термінологічно виражений характер. Науково-технічна термінологія відрізняється складними для сприйняття термінами та їх поєднанням. Наприклад, вузькоспеціальними термінами, у науково-технічній сфері, є: data rates (швидкість передачі даних), intracellular (внутрішньоклітинне середовище) тощо.

Таким чином, робимо висновок, що для навчання УПА доцільно відбирати НТТ насичені термінами. За допомогою таких матеріалів студенти зможуть навчитися бачити не тільки позатекстову інформацію відображену в екстралінгвістичних особливостях науково-технічного дискурсу, але й текстову, галузеву інформацію, виражену термінами. На нашу думку, це дозволить навчити майбутніх філологів розуміти НТТ на рівні «глибинного сенсу» й у такий спосіб досягати високого рівня еквівалентності ТП.

Інша особливість науково-технічного тексту, яка також має бути нами врахована в межах другого фактору, відноситься до поліфункціональної природи НТТ. Важливість розгляду функціональної сторони НТТ зумовлена тим фактом, що вибір стратегії перекладача залежить від функції спеціального дискурсу. Як було сказано вище, НТТ виконує функцію інтелектуального інформування. Тому використання поліфункціонального матеріалу в процесі навчання студентів УПА буде сприяти розумінню майбутніми філологами цільової установки, закладеної адресантом ТО. Деякі науковці вважають, що якщо реципієнт зрозуміє, з якою метою було породжено ТО, що саме хотів сказати його автор за допомогою всіх використаних засобів, ми можемо сказати, що він інтерпретував текст адекватно [4, 48].

Отже, згідно з лінгвістичним фактором, матеріали для навчання УПА на основі НТТ повинні:

- 1) бути завершеними, цілісними тощо;
- 2) відповідати певному стилю й жанру;

- 3) бути термінологічно насиченими;
- 4) мати поліфункціональний характер.

Третій фактор – *методичний* – покликаний визначити ступінь доступності, достатності й ефективності матеріалів, які відбираються для навчання УПА.

Один із найважливіших загальнометодичних принципів щодо процедури відбору матеріалу є принцип доступності й посиленості текстового матеріалу для навчання УПА. Доступність текстової інформації означає, що студенти мають уявлення та професійні знання про науково-технічні явища, що дає їм можливість осмислити й зрозуміти текст [7]. У випадку, якщо зміст тексту буде містити інформацію, з якою студенти зовсім не знайомі, вони неминуче зіткнуться з труднощами змістового плану, оскільки не зможуть зрозуміти зміст, і, як наслідок, виконати адекватний УПА.

Беручи до уваги сказане вище, ми робимо висновок про доцільність відбору текстів доступних і посиленних з точки зору поданої в них інформації, іншими словами їх текстова інформація повинна відповідати рівню предметних знань студентів.

Відібраний матеріал повинен бути організований з точки зору поступового нарощування труднощів змістового плану: необхідно використовувати тексти в послідовності – від більш легких у плані змісту до більш складних текстів. Використання таких матеріалів буде сприяти кращому сприйняттю інформації студентами та створить сприятливі умови для успішного осмислення ними науково-технічної інформації, а, відтак, виконання адекватного УПА.

Узагальнюючи представлену інформацію, ми можемо зробити висновок про необхідність відбору НТТ, мовленнєвий матеріал яких відповідає рівню мовленнєвих знань студентів. Далі тексти повинні бути організовані, враховуючи поступове нарощування труднощів, що передбачає послідовне використання текстів від більш легких у мовленнєвому відношенні до текстів більш складних.

Говорячи про доступність і посиленість текстового матеріалу, для цілей навчання студентів УПА слід брати до уваги й обсяг текстів. Згідно з навчальними програмами більшості ВНЗ по закінченню четвертого курсу під час іспиту бакалаври повинні бути здатними виконувати переклад тексту обсягом 2300–2500 друкованих знаків. Очевидно, що використання текстів такого обсягу для навчання УПА студентів, які не мають умінь і навичок роботи з ними, неминуче призведе до їх перевантаження, і, як

наслідок, до неефективності самого процесу навчання. Отже, обсяг навчального матеріалу повинен бути посильним для виконання студентами адекватного УПА й організований відповідно до збільшення обсягу текстів. Така організація дозволить послідовно формувати навички й уміння УПА науково-технічних текстів різного обсягу.

Ще одним питанням, яке заслуговує на увагу під час розгляду доступності/посильності текстів, є жанр. Оскільки, як показує практика, інструкції з установки та експлуатації, патенти є простішими в плані здійснення УПА з англійської мови українською, аніж наукові статті, розробки тощо. Це означає, що зміст навчання повинен включати навчальні матеріали, які є достатніми для реалізації поставленої мети [2]. Екстраполюючи це твердження на вимоги до навчання УПА майбутніх філологів, можемо зробити висновок, що текстів має бути достатньо для формування у студентів ФПК. Ми вважаємо доцільним включити до навчальних матеріалів такі НТТ, з якими студенти будуть стикатись у майбутній професійній діяльності найчастіше. При цьому кількість текстів може бути різною: найбільш уживані жанри НТТ повинні бути високочастотними [8]. Використання такого навчального матеріалу дозволить сформувати у студентів міцні навички й уміння роботи з НТТ.

Ми також вважаємо доцільним таку організацію НТТ для навчання студентів УПА, за якої тексти різних жанрів використовувалися б послідовно: від легших жанрів (з точки зору виконання УПА з англійської мови українською) до складніших жанрів. Організація НТТ у такий спосіб сприятиме успішнішому формуванню у студентів навичок і вмінь працювати з НТТ різних жанрів.

Інша умова стосується етапів навчання УПА. Навчання УПА відбувається в три етапи, відповідно до фаз процесу УПА. Тому тексти для навчання повинні бути відібрані й організовані з урахуванням специфіки етапу навчання УПА. Це дозволить раціонально організувати тексти за ступенем виникнення труднощів, які можуть відчувати студенти на певному етапі навчання.

Отже, згідно з методичним фактором, матеріали для навчання УПА на основі НТТ повинні:

- 1) бути різних жанрів;
- 2) бути доступні / посильні за змістом і обсягом;
- 3) бути організовані відповідно до: поступового нарощування труднощів (у плані змісту та ІМ); збільшення обсягу текстового матеріалу; послідовного застосування текстів різних жанрів;

4) бути організовані відповідно до кількості годин, що відводяться на кожному з етапів навчання УПА.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, ми виявили й розглянули три фактори: перекладознавчий, лінгвістичний і методичний. Вони визначають вихідні положення, які повинні бути покладені в основу відбору й організації НТТ для навчання студентів УПА. Подальшими розвідками в цьому напрямі може бути створення основних принципів відбору та організації НТТ відповідно до вищерозглянутих факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриленко Н. Н. Теоретические и методические основы подготовки переводчиков научно-технических текстов : монография / Н. Н. Гавриленко. – М. : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 2004. – 268 с.
2. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам : Лингводидактика и методика [Текст] / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : Академия, 2005. – 336 с.
3. Губина Н. М. Формирование межкультурной компетенции студентов при обучении деловому английскому языку в элективном спецкурсе (продвинутый уровень, специальность «Мировая экономика»): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. М. Губина. – М., 2004. – 172с.
4. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации / Т. М. Дридзе. – М. : Высш.шк., 1984. – 135 с.
5. Лapidус Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе: учеб. пособие / Б. А. Лapidус. – М. : Высш. шк., 1986. – 144 с.
6. Трофимова С. В. Методика обучения общественно-политическому письменному переводу на языковом факультете (на материале французского языка): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / С. В. Трофимова. – М., 2004. – 243 с.
7. Циммерман Г. А. Обучение профессионально ориентированному чтению студентов юридической специальности (специализация «международное право») [Текст] : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Г. А. Циммерман. – СПб., 2007. – 222 с.
8. Улитина С. Г. Формирование структурно-композиционных навыков иноязычного профессионально-ориентированного чтения у переводчиков в условиях деловой коммуникации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / С. Г. Улитина. – Пермь, 1999. – 253 с.

РЕЗЮМЕ

Симкова И. О. Отбор и организация материала для обучения устному переводу. *В статье рассмотрены три фактора (переводоведческий, лингвистический, методический), которые составляют научную основу для отбора и организации научно-технических текстов для обучения будущих филологов устному переводу с листа. Проанализирован переводоведческий фактор, согласно которому при отборе материала необходимо учитывать специфику устного перевода с листа как процесса. Специфика устного перевода с листа проявляется в его профессиональной направленности, адекватной передаче специальной информации (с учетом экстралингвистических факторов) и в наличии особенностей присущих устному переводу. Сформулированы требования лингвистического фактора, специфика которого состоит в лингвистических и функциональных особенностях научно-технического текста, его стилистическом и жанровом разнообразии, наличии*

терминологии и полифункциональной природе. Приведены требования к отбору и организации текстов согласно с методическим фактором. Определены степень доступности, достаточности, эффективности материалов, которые отбираются для обучения устному переводу с листа.

Ключевые слова: *отбор материала, организация учебного материала, научно-технические тексты, методический фактор, лингвистический фактор, переводоведческий фактор, обучение устному переводу, будущие филологи.*

SUMMARY

Simkova I. Selection and organization of material for training oral interpretation.

The paper considers three factors (interpretation, linguistic and methodological) that make up the theoretical basis for the selection and organization of scientific and technical texts for training future philologists of oral interpretation. The interpretation factor is analyzed. It requires the material selection to be as specific as process of oral interpretation is. The specifics of oral interpretation includes a professional focus, an adequate transfer of specific information (including the extra-linguistic factors), and the features inherent to oral interpretation. The requirements of linguistic factor are formulated. The specifics of linguistic factor covers the linguistic and functional features of scientific and technical texts, its stylistic and genre diversity, availability of terms and the multifunctional nature of scientific and technical texts. The requirements for the selection and organization of texts according to methodological factors are given. The degree of accessibility, adequacy and efficiency of materials that are selected for training the oral interpretation is determined. According to the translation factor, training materials for the sight translation based on the scientific and technical texts should be professionally oriented; correspond to different thematic areas of academics; reflect real professional communication; be rich with terms; meet the communicative situation in the professional field of communication; and should reflect the specific features of the oral interpretation. Taking into account the linguistic factor, training materials for the oral interpretation based on the scientific and technical texts should be complete, integrated, etc.; be of the appropriate style and genre; be rich with terminology and should have a multifunctional character. The methodological factors require the training materials for the oral interpretation based on the scientific and technical texts to be of different genres; to be available in content and scope; to be organized according to a gradual build-up of difficulties (in terms of content and foreign language), to be gradually increased in volume and to use different genres. Further research in this direction could be the creation of the basic selection and organization principles for scientific and technical texts according to the factors considered above.

Key words: *material selection, organization of training material, scientific and technical texts, methodological factor, linguistic factor, translation factor, oral interpretation teaching, future philologists.*